

Posebnosti otroškega dojemanja jezika

Ljudmila Bokal

IZVLEČEK: V sestavku avtorica razčlenjuje posebnosti otroškega dojemanja pomenov besed in druge jezikovne značilnosti v razvoju otroškega govora. Poseben poudarek je dan oblikovanju novih besed.

ABSTRACT: The article analyzes the specific ways in which children perceive the meanings of words and other typical features in the development of child language. The stress lies on the formation of new words.

1. Uvod

Leta 2001 je pri založbi Educa v Novi Gorici izšla knjiga Iz otroških ust Lidije Kociper¹, ki prinaša 925 otroških domislic. To so v starostnem razponu od drugega do desetega leta iz različnih koncev Slovenije zbrane otroške anekdote. Največ jih je bilo zbranih v vzgojno-varstvenih zavodih, prav tako pa je pomemben tudi delež posameznikov. Zajeti so kraji: Beltinci, Celje, Cerkvenjak, Gumnišče, Hrastnik, Idrija, Ilirska Bistrica, Jarenina, Jesenice, Kranj, Krško, Laško, Lenart, Ljubljana, Ljutomer, Majšperk, Maribor, Murska Sobota, Pesnica, Polhov Gradec, Ptuj, Radenci, Radovljica, Sladki Vrh, Šentilj, Šentjur pri Celju, Tolmin, Trbovlje, Velenje, Veržej, Vrhnika, Zagorje, Zgornja Kungota, Žirovnica in še kateri. Pomemben vir so bila glasila otroških vrtcev. Domislice so razporejene tematsko, na podlagi kriterija od bližnjega k daljnemu oziroma od znanega k neznanemu. Gradivo je razdeljeno na tri poglavja: V stiku s samim seboj in drugimi, V stiku s stvarmi in pojmi in Kako dojemam skrivnosti življenja. V prvem poglavju se razodeva otrokovo vrednotenje samega sebe, nato le-to preide na starše in na širše socialno okolje (brat, babica, dedek, vzgojiteljica, vrstniki). Razdelka Živali in Hrana končata prvo poglavje. V drugem poglavju so zbrane domislice iz otrokovega kognitivnega razvoja, njegove posebnosti sklepanja in anekdote, v katerih pride do izraza otrokovo dojemanje jezika. Tretje poglavje vključuje domislice, v katerih se razkriva otrokov pogled na rojstvo, smrt in religiozna občutenja.

¹ Iz otroških ust. Otroške domislice. Zbrala in uredila Lidija Kociper. Gradivo zbrano s sodelovanjem vzgojno-varstvenih zavodov in posameznikov. Jezikovni pregled in souredništvo: Ljudmila Bokal, specialist leksikolog. Računalniško oblikovanje besedila: dr. Tatjana Petek, Maribor 2001, založba Educa, 232 strani.

V pričujočem sestavku želimo navesti nekaj jezikovnih posebnosti v razvoju otroškega govora in v njegovem dojemanju stvarnosti. Za to je značilno, da se na poseben način uresničuje v jezikovno poudarjenih, na kak način relevantnih besednih manifestacijah, kot se kažejo v otroških domislicah drugega poglavja omenjene knjige. To je zajeto v opisu otroškega dojemanja pomenov besed z vidikov besedotvorja v najširšem pomenu besede in socialnozvrstnega prehajanja. Metodološko bodo zajete jezikovne ravnine, kakor si sledijo v jezikovni teoriji. Glasoslovni ravnini bosta sledili besedotvorna in pomenska, katerima bo dodanih nekaj ugotovitev iz otroškega socialnozvrstnega dojemanja jezikovnega sistema.

2. Glasoslovna ravnina

Glasoslovna ravnina določenega jezikovnega sistema se izraža v točno določenem številu fonemov (pomensko razlikovalnih glasov) kot temeljni materialni (zvočni) zbirki, na kateri slonijo možnosti denotativno opremljenih pomenskih enot – besed. Otrok zaradi nedokončno razvitih govornih organov te točno določene fonemske zbirke številčno ne dosega. Tudi strukturno jo dopolnjuje v času svojega razvoja. Tako pri otroku fonemska razvrstitvena struktura ni stabilna. Fonem kot najmanjša pomensko določena enota jezika, kar se ugotavlja v opoziciji do drugega fonema, pri otroku zaradi te nestabilnosti nima funkcije pomensko razlikovalnega znaka. To pri otroku ni strogo določena struktura kot pri odraslem in ni pomenotvoren glas v smislu svoje enkratnosti. Obravnava konkretnih primerov izhaja iz predpostavke, da je artikulacijske variante kljub heterogenosti mogoče zajeti v splošnejše zakonitosti in da njihove posebnosti niso tako heterogene, da bi bile vezane na posameznika kot takega.

Otroške domislice dokazujejo te postavke že s splošno znanimi težavami pri izgovoru glasu *r*. Najpogostejše se realizira kot glas *l*:

790. *Z mlajšim otrokom vadviva glas R. »Gremo ... glemo.« Fant, ki posluša in ima težave z govorom, pa pravi: »Kaj boš te ti govolil, ko ne znaš govolit!«²*

Po predvidevanjih je realizacija glasu *r* kot *j* redkejša:

784. *Katka je imela težave pri izgovorjavi glasu R. Običajno ga je zamenjala z glasom b ali j. Nekoč ji je padla na tla rožica in Katka jo je nevede pohodila. Vsa razočarana je zajokala: »Boga moja jožica!« Katka, 3 leta.*

Glas *j* v besedi *jožica*, ki v odnosu do celote pokriva denotat *rožica*, ima v tem primeru funkcijo glasu *r*, po drugi strani pa še zmeraj deluje s svojim prvotnim materialnim bistvom, to je kot glas *j*. To pa se že nanaša na drugo lastnost fonemov v otroškem govoru. Poleg nestabilnosti se namreč kaže njihova pomenska obremenjenost oziroma nedorečenost. Za uporabnike jezika leksem *jožica* deluje dvosmerno. Za otroka, pri katerem skladnost glasovne uresničitve in denotativnega oziroma

² Vse domislice v knjigi žal nimajo podatka o starosti otroka. Zaradi preglednosti celotnega jezikovnega položaja, pri katerem se je izrazila katera od posebnosti jezikovnega dojemanja, bodo domislice citirane v neskrajšani obliki. Številka pred domisljico pomeni zaporedno številko domislice v obravnavani knjigi.

pomenskega prekrivanja še ni popolna, je to *rožica*, le z izgovorom *jožica*, s stališča odraslega, ki pomensko in materialno prekrivanje zavestno obvlada, pa je to »jožica«, pisano po normi *Jožica*.

788. *Tadej se je pravkar naučil izgovarjati črko R. Ko babica telefonira stricu Lojzku, ki ga ima zelo rad, prihiti zraven in reče: »Repo (lepo) strica Lojzeka pozdravi.« Tadej, 4 leta.*

789. *Bilo je tiste dni, ko je otrok začel namesto L izgovarjati R. Naenkrat reče: »Gre kaka repa runa!«*

Sintagmi iz otroškega govora »repo /.../ pozdravi« (lepo) in »repa runa« (lepa luna) pričata o tem, da po osvojitvi težjih glasov, poleg navedenega *r* bodo v nadaljevanju obravnavani še šumevci, sičniki in pripornik *z*, otrok preide v fazo hiperkorekcije, zavestnega prizadevanja po pravilni izgovarjavi težjih glasov. To privede do neke vrste posplošitve, da tudi pri besedah, kjer bi bilo sicer pravilno izgovarjati *l* kot *l*, izgovarja *r* (*lepo* > *repo*). Pride do obrnjene situacije, kot je bila v začetni fazi. Na začetku je bilo razmerje *r* > *l*, v fazi hiperkorekcije pa *l* > *r*.

Poleg glasov, ki se strokovno imenujejo jezičniki (likvide), ima otrok težave tudi s šumevci. Ti se v zgodnji fazi realizirajo kot sičniki ali kot alternirajoči šumevec (č : š):

785. *Nekega dne se je pripeljal hišnik. Ena izmed deklic je zaklicala: »Poglej sisnik je prišel!«*

786. *Ravnateljica gre v skupino otrok tovarišici povedat, da ima telefon. Ta čas počaka v igralnici. Neka deklica da roke v bok in jo vpraša: »Kaj si ti mogoče kaka tovarišica?« »Ja, sem,« odgovori. Deklica pa: »Ne, ti nisi tovarišica. Ti si šestilka (čistilka).« Deklica, 3 leta in pol.*

Nedvomno je za izgovarjavo teh glasov potrebna večja moč in napetost govornih organov. Šumevcem se pridružujejo tudi nekateri sičniki, kot je na primer *z*, ki se prav tako realizira kot alternirajoči sičnik (*z* : *s*):

793. *Za popoldansko malico smo jedli jabolka. Jure se pozanima: »Kam naj dam osisek (ogrizek)?«*

787. *V našem vrtcu se vsi kličemo po imenih. Otroci se med sabo že dobro poznajo. Vedno pa se nasmejim, kadar se pogovarjajo s Tamaro. »Kamara, prosim, umakni se,« reče Tim, Filip pa za njim: »Zdenka, Kamara se noče umaknit.«*

791. *»Kdaj bomo šli v knjižni potiček?« vpraša Katja. Katja, 4 leta.*

794. *Tjaša pravi: »Joj, Nuška, spet mi josek (nosek) teče.«*

Iz primerov izgovorov *Tamara* > *Kamara*, *nosek* > *josek*, knjižni *kotiček* > knjižni *potiček* zaradi premajhne reprezentativnosti ni moremo sklepati na določene sistemske zakonitosti. Nedvomno pa dokazujejo, da so nekateri soglasniki v razvoju glasov bolj »bazični«, prvinski kot drugi. Tak je glas *j*, ki se ne pojavlja kot alternat samo v opoziciji *r* : *j*, ampak tudi v razmerju *n* : *j*. Besedna zveza knjižni *kotiček* : knjižni *potiček* kaže težnjo po artikulacijski diverziteti (raznolikosti, razpršenosti) v primeru glasovno delno podobnih leksemov.

Nakazane ugotovitve iz še neraziskanega razvoja otroškega govora oziroma njegovega glasovnega fonda vsaj delno kažejo na strukturne zakonitosti in nakazujejo razmestitev glasov po težavnosti v artikulacijskem razvoju. Večje število pri-

merov bi dopolnilo taka izhodišča. S tem bi prispevali tudi k poglobitvi spoznanj iz otroške klinične psihologije.

3. Zlogi

Posebnosti otroškega govora pa sežejo od posameznih glasov tudi na povezovanje glasov v naslednjo višjo enoto, v zloge. Posebnost v razvoju otroškega zlogovanja je zamenjavanje vrstnega reda zlogov in mešanje glasov v izgovoru določenega leksema, vendar tako, da glasovna podobnost »pravi« besedi ostane:

854. *Smetarji pridejo izpraznit kontejnerje. Matic vedno zleze na polico, jim maha in jih kliče: »Mestarji, mestarji, mestarji!«*

843. *Vzgojiteljica pove otrokom, da si bodo ogledali diapozitive. Miha se je tega zelo razveselil in glasno zaklical: »Mi bomo pa gledali adjipozitije!« Miha, 4 leta.*

Otrok v izgovor pritegne tudi glasove, ki jih v besedi ni, zvočna podobnost besede pa ostane:

809. *Otroci po barvi zvoka prepoznajo melodične instrumente. Vzgojiteljica zaigra nekaj taktov na metalofon in vpraša otroke po imenu tega instrumenta. Neje se takoj oglasi: »Veš, to je koromofon.« Nato vzgojiteljica zaigra na triangel. Tina takoj ugotovi, da je zaigral angel.*

798. *Sedimo pri kosilu in jemo v prijetni tišini. Naenkrat se oglasi Jani: »Tovajišica, večaj smo kupiji čokonajnik za igjat?« (Misli je računalnik.)*

810. *Vzgojiteljica pove otrokom, da se bodo naslednji dan peljali s kombijem na razstavo. Žan pride domov in pravi: »Mami, mi se bomo jutri peljali s kombajnom.«*

796. *Tjaša opazuje ljudi skozi okno igralnice. Opazi Izletnikov avtobus in potnike, ki vstopajo. Pocuka me za rokav in reče: »Veš, moja mama je tudi šla na zalet!« Tjaša, 4 leta.*

Tu se pojavi vprašanje, ali gre za neko na podlagi težavnosti artikulacije določeno zaporedje v razvoju govora ali pa le za časovno dojetje slušnega vtisa besede, ko bi otrok v delu ali pa v celi besedi tisto, kar je izgovorjeno pozneje, reproduciral kot prvo. V nekaterih zgornjih primerih lahko poleg navedenega deluje tudi princip prekrivanja neznane besede z znano: *izlet > zalet, kombi > kombajn*.

4. Sklepanje oziroma dojetje besed na podlagi glasovne podobnosti

Ali je ena od faz v razvoju otrokovega dojemanja besed in prek njih razumevanja zunanjega sveta glasovna podobnost, je vprašanje, ki ga tukajšnji sestavek samo zastavlja, odgovor pa presega njegovo kompetenco. Kot kažejo domislice, gre za posebno slušno usmerjenost otroka, ki se izraža v sklepanju na denotativni različnosti, a glasovni podobnosti besed. Če se opremo na Chomskega in njegovo tezo o prirojenih jezikovnih konstruktih, ki so podlaga vsakega človeškega jezika

in ki je pripomogla, da so težišče razvojnega jezikoslovja »od védenja zvedli na sposobnost« (Chomsky 1989: 17), bi táko sestavino v razvoju otroka njegove ugotovitve potrjevale. Značilno zanjo bi bilo, da logično zvezo med pojavi nadomešča glasovna podobnost. Pri tem otrok označujoče iz konkretnega leksema naveže na podobno označujoče iz drugega leksema. Beseda, ki je celota, kot spoj denotata in odgovarjajoče ustrezne glasovne uresničitve, pri otroku v tej fazi v njegovi zavesti še ni prepoznavna:

619. *Otrokom naročim, naj še enkrat starše spomnijo, da je popoldan v vrtcu roditeljski sestanek. Vesna začudeno vpraša: »Kaj boste otroke rodili?« Vesna, 4 leta in pol.*

620. *Med kosilom si Primož ni vzel mesa. Ko sem ga vprašala, zakaj noče jesti mesa, mi je odgovoril: »Ker sem vegetarijanec.« »Kaj je to – vegetarijanec?« vpraša Katja. »So to tisti ljudje, ki jedo vse samo iz vegete?«*

Trditev o časovni prednosti razumevanja besed pred njihovo verbalizacijo omenja že Anton Trstenjak: »Otroci razumejo besede prej, nego jih morejo izgovarjati, kar je eden od dokazov, da je misel sprožilec besed, ne obratno /.../« (Trstenjak 1971: 439). To dokazujejo tudi konkretni primeri v naslednjih domislicah:

817. *V gozdu so posekali nekaj dreves in videli smo štore. V skupini vzkligne dekliški glas: »Joj, koliko šotorov!« Nevenka, 4 leta in pol.*

847. *Pripravljali smo se na počitek. Maja primaže zaušnico Jerneju, ki jo je poljubil. To opazim ter se vključim: »Zakaj si ga udarila, saj te ima rad.« »Tovarišica, kaj ne veš, da lahko dobiš jajc (aids).« Maja, 6 let.*

Pri sklepanju na neznano domislice kažejo, da pri nižji starosti ločevanje besednega fonda na občno- in lastnoimensko leksiko ne igra nobene vloge:

612. *Ob ograji zagledamo Lesija. Vprašam, če kdo ve, zakaj se temu kužku reče Lesi. Eva reče: »Zato, ker je lesen!«*

621. *Bilo je med vojno. Živeli smo v pomanjkanju. Bil sem sedmi, a ne zadnji otrok v družini in sem nosil jankico. Nekoč sem mamó vprašal: »Ali sem jaz zato Janko, ker jankico nosim?« Janko, 3 leta.*

Če se pa otrok v teku razvoja zaveda individualnosti lastnih imen, ne loči zemljepisnih danosti od stvarnih poimenovanj, konkretno rečeno, ne razmejuje zemljepisnih in stvarnih lastnih imen:

640. *Otroci so se lahko zavarovali pri različnih zavarovalnicah (Triglav, Adriatic). V znak zahvale za zaupanje so zavarovalnice svoje zavarovance nagradile: Adriatic s peresnico, Triglav z rumeno rutko. Anže vpraša: »Tovarišica, kaj moram storiti, da bi tudi jaz dobil rutko in kresničko?« Vzgojiteljica odgovori: »V vrtcu smo oddali ves denar od zavarovanja, pojdita z mamico na Triglav.« Anže pomisli in vpraša: »Ali morava iti čisto do vrha Triglava?«*

Prav tako otrokove kognitivne možnosti še ne vključujejo logičnih zakonov jezikovnih konverzij:

641. *Pred slovenskim kulturnim praznikom je Eva vprašala: »Tovarišica, kajne, da moramo prinesiti v vrtec pet Prešernov?« »Ne, če boste našli enega, bom zelo zadovoljna. Poiščite ga v Cicibanu, knjigah, revijah in časopisu.« »No vidiš, saj sem ti povedala,« je s ponosom rekla Maruša. Eva pa še ni odnehala: »Moja*

mami je rekla, da jih imamo mi v banki in jih ni treba nič iskati, le pet jih moram prinesiti, sicer ne bom šla na smučanje.»

Medtem ko otrok obe kategoriji besed, lastna in občna imena, enakovredno sprejema v svojo jezikovno obdelavo in jih v glavnem ne loči, pa domislice kažejo, da na podlagi besedotvornih pravil tudi besede iz lastnoimenskega področja pri otroški interpretaciji pogosto ostanejo na istem področju. Pri tem se opre na hipotetično možnost, ki jo ponuja besedna družina; otrok jo prepozna in jo obvlada:

618. *Rok se z mano pelje proti mestu. Ob rdečem semaforju ustavim avto. /.../ Medtem Roku razlagam: »Poglej sinko, to je pa frančiškanska cerkev.« Tišina. Rok razmišlja in reče: »Mami, v to cerkev pa lahko hodijo samo Frančeki.« Rok, 5 let in pol.*

624. *Otroci so imeli naročilo, da od doma prineso sliko Franceta Prešerna, izrezano iz časopisa. Eden izmed otrok se oglasi: »Domača naloga je, da prinesemo sliko Frančka iz Prešernove.«*

Logična povezanost pojmov, ki je podlaga tvorjenja v okviru besedne družine, lahko tudi izostane:

615. *Ob velikonočnem zajtrku se oglasi Irenej: »Mama, a veš, da je hren mož od hrenovke?« Irenej, 4 leta in pol.*

848. *Gremo na sprehod skozi park. Boštjan ugotavlja: »Tisti, ki so ta park naredili, so pa parklci.«*

Kot sprožitveni motiv za sklepanje na podlagi glasovne podobnosti so lahko uporabljene tudi njegove individualne besedne tvorbe:

627. *Vesna razlaga skupini otrok. »Ko bom šolarka, bom hodila k veveruku.« Iz skupine otrok se oglasi Peter: »Vesna, ti si res nora, kaj ne veš, da k veveruku hodijo veverice.« Peter, 6 let.*

5. Prvi pomeni besed

V tej glasovno poudarjeni fazi otrok besede dojema v pomenih, ki so osnovni, prvi ali pa njim zelo blizu in jih kot take razume znotraj »prvotnega« konteksta tudi, kadar beseda prestopi na drugo pomensko polje:

610. *Mama se je z Barbaro pogovarjala o vrtcu. Barbara ji je kar naprej omenjala tovarišico ravnateljico. Mamo je zanimalo, če sploh ve, kdo je to ravnateljica, zato jo vpraša: »Ja, kdo pa misliš, da je tovarišica ravnateljica?« Barbara odločno odvrne: »Ja, tovarišica, ki ravne črte riše.« Barbara, 6 let.*

643. *Skupina otrok se odpravi na izlet. Na cilju si ogledajo svoje mesto. Opazujejo reko Savo in ugotavljajo, v katero smer teče. Vzgojiteljica: »Jure, na katerem bregu reke Save si doma?« Jure: »Jaz nisem doma na nobenem bregu, jaz sem v dolini.«*

636. *»Kako se pišeš?« »Na papir se pišem: nogice naredim, rokice, usta, nos.« Matevž, 2 leti in pol.*

Prav tako otrok dojema po svojih konkretnih merilih tudi izpeljane pomene. Tako se ob Prešernovi zibki v Vrbi začudeno vpraša, kako je mogel Prešeren spati v tako majhni zibki, če je bil največji slovenski pesnik (642).

Tudi na pomenski ravnini se izkaže, da ločevanje leksikalnega sistema na

občna in lastna imena ni relevantno. Besedje deluje kot celota in prepoznavanje lastnih imen izostane:

626. *Naš vrtec se imenuje Boris Peče. Vzgojiteljica je vprašala otroke: »Kako se imenuje naš vrtec?« Oglasi se deček: »Boris peče kostanje.«*

747. *Stric je prišel s Triglava in pripoveduje, kako naporno je bilo. Žan razmišlja in reče: »Ja, kaj bi šele bilo, če bi šel na 'milijonglav'!« Žan, 4 leta.*

6. Opisovanje

Kadar otrok ne more izraziti svojega ubeseditvenega prizadevanja enobesedno, si pomaga z opisom:

802. *Otrok: »Tovarišica, nekaj ti je v čaj padlo. Nekaj, kar je Inga imela v rokah.« Vzgojiteljica: »Res? Kaj pa?« Otrok: »Tisto veš, ono no. Tisti pokrov od bukve.« Vzgojiteljica: »Kaj?« Otrok: »Ja! Tisto, ko v gozdu najdeš.« Vzgojiteljica: »Žir ali želod? Je bila morda kapica od želoda?« Otrok: »Od želoda kapica je bila, ja!«*

799. *Pri igri čarobna sveča je Manuela otipala WC-papir. Ni se mogla spomniti, kako bi ta predmet poimenovala. Po dolgem razmisleku je bila mnenja, da je to rola za brisanje ritke.*

800. *Larisa mi pravi: »Tovarišica, spet sem videla tiste živali, ko si ti zadnjič ploskala za njimi in jih lovila.« (V igralnici so se pojavili molji.)*

Ne glede na to, da ima za bogatitev besednega zaklada enobesedno poimevanje kognitivno vrednost, pa je opisno izražanje za razvoj sintaktičnih odnosov v stavku prav tako pomembno. S tem prehajamo na višjo jezikovno ravnino, ki zajema skladišne posebnosti otroškega izražanja.

7. Skladnja

Tudi na ravni sintakse otrok uporablja že na nižjih jezikovnih ravlinah opazne klišeje:

674. *Matevž v privatnem varstvu. Kleči na stolu in gleda skozi okno na hiše. Iz nekaterih dimnikov se kadi. Vidi, da tudi varuškin mož Miha kadi. Reče: »Raufnk (dimnik) se kadi. Miha se kadi.« Matevž, 2 leti.*

Otrok se pri glagolu ne zaveda pomenske vloge prostega morfema. Pri spreminjanju trdilnega stavka v nikalnega ohrani jedro trdilnega:

864. *»Kaj pa mu je?« Matevž o Anžetu, ko je bil bolan. Malo počaka in reče: »Nič ni mu je.« Matevž, 2 leti in pol.*

8. Fraze

Otrokovo dojetje fraz je analitično. Vsaka beseda deluje s svojim pomenskim poljem in fraza kot sintetična celota posameznih pomenov leksemov ne preraste v abstraktni pomenski prenos:

138. »Mami, a veš, da se Clinton igra z ognjem?« (Ob ameriškem napadu na Irak, ko je slišal po radiu to frazo. Prikrito sporočilo: Jaz se pa ne smem.) Matevž, 6 let.

803. Preden otroci zaspijo, jim vedno preberem ali povem kakšno zgodbico. Ponavadi se zgodbice ponavljajo, včasih pa povem tudi kakšno čisto novo, neznano. Ko sem pred nedavnim prebrala novo zgodbo, me je poklical Matevž in mi šepnil: »Povej še eno, ko jo poveš na usta.« Matevž, 5 let.

9. Socialnozvrstno dojemanje

Posebnosti otrokovega socialnozvrstnega dojemanja besed izhajajo iz njegovega jezikovnega okolja. Največkrat je to določeno narečje ali pogovorni jezik. Te socialne plasti pogosto živijo kot edini sistem z vsemi značilnostmi. Leksemi iz knjižnega jezika delujejo tako rekoč kot jezikovne interference:

778. Vzgojiteljica: »Vsi si moramo umiti roke z milom.« Nives: »Mi mamó doma tud žajfo.« Vzgojiteljica: »Ja, doma imate tudi milo.« Nives: »Ne, doma mamó žajfo.« Vzgojiteljica: »Nives, rečemo, da imamo doma tudi milo.« Nives: »Ja, jest pa bom ja vedla, da mamó doma žajfo.«

779. Bil je deževen dan. Jana: »Midve z mamó greva danes domov peš.« Vzgojiteljica: »Imaš dežnik?« Jana: »Ne.« Vzgojiteljica: »Kaj pa dežni plašč?« Jana: »Ne.« Vzgojiteljica: »Potem boš pa mokra.« Jana: »Ne, saj imam marelo.«

Ob različnem obvladovanju dveh jezikovnih sistemov nastopajo jezikovne interference:

775. Obravnavali smo prostorninske odnose: v, na, pod, nad, med, pred, za, levo, desno. Pojme smo utrjevali preko igre. Obrnili smo se proti omari, jo gledali. Otroke sem vprašala: »Kje stoji omara?« Odgovorili so: »V igralnici, na tleh ...« »Da, pravilno, toda kje še stoji? Kako je gledamo?« Tedaj se oglasi Mojca: »Ja, saj vem, kako se reče, pa se ne morem spomniti.« »No, otroci, kje stoji omara?« nadaljujem z vprašanjem. Mojca se spet oglasi in glasno zdrdra: »Ja, gerade aus (pred nami).«

10. Prevzete besede

Razumevanje prevzetih besed se ne razlikuje od dojemanja siceršnjih otroku neznanih besed. Ločevanje besed po izvoru zahteva precejšnje jezikovno znanje, nekakšen metajezikovni občutek, ki se razvije šele v tovrstnem intencionalnem izobraževanju v osnovni šoli. Tako tudi dojemanje prevzetih besed otrok glasovno prilagodi poznani domači besedi:

772. Vračali smo se z enodnevnega izleta po Pohorju. V avtu se pogovarjamo, da bi lahko na enem predelu Pohorja taborili. Predlagam: »S tega kraja bi lahko vsak dan šli na kakšno turo. /.../ Mirjam, ki je ves čas le tiho poslušala, radovedno pristavi: Mama, kaj bomo šli na kure?« Mirjam, 3 leta.

Iz domislic je opazna še druga možnost. Glasovna podobnost besed je podla-

ga, ki pripomore, da kot po delovanju nekakšnega podzavestnega občutka otrok pri sklepanju na neznanu ostane na ravni prevzetih besed:

773. *Jure rad uporablja tujke. Otroci so se pogovarjali, kam bodo šli na dopust. »Mi pa letos ne gremo na dopust,« pravi Mitja. »Zakaj pa ne?« zanima otroke. »Smo si stanovanje renomirali,« pojasni Mitja.*

774. *Pot nas je vodila navkreber. Mitja je bil že precej utrujen, zato je rekel: »Tovarišica, ne morem hoditi, ker nimam več koncentracije (kondicije).«*

825. *V vrtec pride na obisk pedagog. Otroci se z njim pogovarjajo. Deklica pravi bratu, ko ta pride ponjo: »Veš, danes pa je bil pri nas na obisku katalog.«*

11. Pogostnost

V glasovnem prilagajanju neznanega se izraža tudi frekvenca besed v otrokovem besednem zakladu:

839. *Gremo po ulici, ki se imenuje Zvezna. »Boljše bi bilo Brezvezna,« se sliši iz kolone. Nejc, 6 let.*

Nedvomno je pogovorna besedna zveza »brez veze« pri otroku pogostejša kot izraz »zvezna«. Tako se je pogostnost razkrila v nekonvencionalnem poimenovanju zemljepisnih pojmov.

12. Otroški neologizmi

Posebno področje otrokovega dojemanja jezika temelji na njegovem besednem ustvarjanju. Široko odprtost njegovega mišljenja, ki ga še niso ukalupili trdi zakoni logike, razodeva mnogoterost oblikovanja novih besed. Kot rezultat take besedne kreativnosti se največkrat pojavijo samostalniki. Ob samostalnikih so pogost rezultat besedotvornega oblikovanja v domislicah glagoli, redkeje pridevnik, medtem ko zunaj teh besedotvornih vrst tvorjenja novih besed ni. To dokazuje, da bi lahko te besedne vrste v razvoju otroškega dojemanja obravnavali kot posebno skupino, predvsem pa, da so samostalniki v razvoju besednega zaklada bazični in pomensko univerzalni. S stališča besednih vrst so samostalniki namreč prva besedna vrsta, ki jo otrok v razvoju govora identificira, poimenuje. Toličič ugotavlja, da je »pri dveletnih otrocih /.../ več kot polovica besed, ki jih uporabljajo, samostalnikov« (Toličič 1973, 109). Po Trstenjaku (Trstenjak 1971, 71) je »še z dopolnjenim četrtem letom /.../ njegov /otroški/ jezik tako daleč razvit, da ga moremo uporabljati za splošno sredstvo sporazumevanja v družbi. C. in W. Stern ugotavljata, da je pri 15-mesečnem otroku besedni zaklad še 100 % samostalniški; pri 20-mesečnem otroku že 22 % tudi iz glagolov, pri 2-letnem 23 % iz glagolov, 14 % iz drugih besednih razpolov in samo 63 % iz samostalnikov.« Podlaga pomenske univerzalnosti samostalnikov je v tem, da imajo samostalniki pogosto tudi funkcijo izražanja dejanja. Prestopijo v sekundarno vlogo, ki se ubesedi z glagolom: »Četudi te besede lahko klasificiramo kot samostalnike, so v resnici pogosto glagoli. /.../ Z razvojem

besednega zaklada se število uporabljenih glagolov večja, število samostalnikov pa upada.« (Toličič 1973, 109)

Izhajajoč iz zgornjih dognanj, bodo kot neologizmi najprej obravnavani samostalniki, še posebej s stališča, da so morfološko pomemben del besedne družine. Pri otroškem besednem ustvarjanju ima le-ta posebno vlogo, saj z navezavo na podstavo in njen izhodiščni pomen z izpeljevanjem ponuja besedotvorni model, na katerega otrok nasloni svoje jezikovne sposobnosti:

613. *Peljeva se mimo opekarne Košaki, ko zaslišim: »Mama, poglej, kako se kadi iz kadilnika!«*

849. *Igramo se. Vzgojiteljica vrže otroku žogo in pove misel. Otrok dopolni manjkajočo besedo. Vzgojiteljica: »Ure popravljajo ...« Otrok: »Urarji.« Vzgojiteljica: »Čevlje izdelujejo ...« Otrok: »Čevljarji.« Vzgojiteljica: »Kruh pečejo ...« Otrok: »Kruharji.«*

855. *Pogovarjamo se o poklicu staršev. Pa pravi Dejan: »Moj ata je popravljalnik, ker popravlja avtomobile.«*

850. *V časopis piše prispevke novinar, ureja jih urednik, napake popravlja »napakar«.*

857. *Včasih želijo biti otroci tovariši in pokazati razgibalne vaje. Eden izmed otrok pa reče: »Jaz bi bil telovadiš.«*

Otroški neologizem, skovanka *telovadiš* ima za podlago morfemski vzorec samostalnika *tovariš*.

Otrok z novo oblikovanim samostalnikom dojame logično povezavo med pojavom in besedno izrazitvijo tega:

842. *Roku se je pokvarilo pri kolesu pedalo. Pelje ga k Majdi in pravi: »Prosim, če mi popraviš pogajno!«*

860. *Triletna Barbara pride v vrtec z novo kapico. »Kje pa si dobila takšno lepo kapico?« jo vpraša vzgojiteljica. »Mama mi jo je navolnala,« odgovori zgovorna punčka.*

Pri naslednji domisljici priponsko obrazilo *-ica* izraz postavi v primerno pojmovno skupino, kamor spada tudi samostalnik *vžigalica*.

840. *Z otroci smo zbirali škatle. Rok je prinesel škatlo od vžigalic. Ivana pojasni: »Rok je prinesel prižigice.«*

Zavest o pomembnosti priponskih obrazil se izrazi tudi v morfološkem krajšanju ali podaljševanju besed:

853. *Mamica sedi s Taro v kavarni. Ker je Tara nemirna, jo pošlje, naj natakariči naroči kavo. Ko se vrne k mizi, jo mamica vpraša: »Si naročila kavo?« »Ne!« odgovori Tara. »Zakaj pa ne?« »Sploh ni natakarice, ampak je samo natakarc!«*

856. *Mama vpraša Vesno: »Pri kom bi ostala ti, če bi se z očkom razvezala? Bi ostala pri meni?« Vesna: »Pri tebi pa že ne, da bi me tisti tvoj mačehak tepo!« Vesna, 4 leta.*

Tudi nove glagole otrok oblikuje na podlagi besedotvornih tipov:

859. *Zunaj sneži in otrok reče: »Zunaj sneguje.«*

Iz globinske strukture deluje model »dežuje«. Nova tvorba je prav tako izsamostalniška kot pri tipskem vzorcu. Z malo drugačno morfemmatiko:

858. *Zunaj sneži. »Joj, kako danes snega!« pravi eden od otrok.*

861. *Maša se je prehladila v času zdravniške stavke. Vzgojiteljica: »Maša, ti pa kašljaš, boš morala k zdravniku.« Maša: »Saj me je mama že včeraj hotela peljati, pa so zdravniki štrekali.«*

Pridevnik v naslednji domisllici izraža najbolj konkretno lastnost poimenovanega.

863. *Marinka: »Jaz sem tudi mami. Imam doma dojenčka Mihata. On pa ni kožnast. Je iz plastike.«*

Za sklep

Vse tukajšnje opazovanje razvoja jezikovnega dojetanja izhaja iz jezikovnih dejstev, psihološka nadgradnja bi bila smiselna dopolnitev s področja razvojne psihologije. Nedvomno pa se s konkretnimi primeri potrjuje jezikovna misel Chomskega, ki »zagovarja stališče, da rabo človeškega jezika v zelo strogem smislu vodijo pravila. Jezikovno obnašanje nadzorujejo pravila, predstavljena v govorčevem duhu, pravila, ki jih govorec (implicitno ali eksplicitno) pozna. Znanje teh pravil govorcju pove, kateri nizi besed so stavki in kaj stavki pomenijo. In naposled, veliko pravil, ki vodijo v jezikovno obnašanje, je prirojenih. V naše možgane je torej ob rojstvu vložen program z informacijo o vrsti pravil, ki jih bomo potrebovali pri učenju jezika. Imamo torej znanje univerzalne slovnice /.../«. (Kante 1989, 252)

Viri in literatura

- Chomsky, Noam, 1989, *Znanje jezika, O naravi, izviru in rabi jezika*, Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Kante, Božidar, 1989, *Racionalizem ali empirizem – primer Chomsky, Chomsky, Noam, 1989, Znanje jezika, O naravi, izviru in rabi jezika*, Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Marjanovič-Umek, Ljubica, 1990, *Mišljenje in govor predšolskega otroka*, Državna založba Slovenije, Ljubljana.
- Toličič, Ivan, Smiljanić-Čolanović, Vera, 1973, *Otroška psihologija*, druga, dopolnjena izdaja, Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Trstenjak, Anton, 1971, *Oris sodobne psihologije, Teoretična psihologija*, Založba Obzorja, Maribor.

Specific Features in Children's Perception of Language *Summary*

*The analysis of specific features in children's language development is based on the book *Iz otroških ust (From Children's Mouths)* by Lidija Kociper. This book lists 925 children's coinages from various parts of Slovenia. On the level of phonology, the peculiarities in pronunciation of liquids are presented. Certain features of children's speech apply to individual phonemes as well as to combining of phonemes into syllables. The author of this article presupposes that on a certain stage of development children show auditory orientation which manifests itself in conclusions on the basis of denotative differences and phonemic similarity of words. This statement is based on actual coinages. On this phoneme-oriented stage children perceive the basic meanings of words and these can therefore be understood even if the word is shifted to another semantic field. The level of syntax also reveals the use of clichés these can be observed even on lower language levels. Children's perception of phrases is analytical. Every phrase functions within its basic semantic field where the sum of individual lexemes does not shift to abstract meaning. Children's perception of register and style is based on their language environment which is mostly dialectal or colloquial. The lexemes from the standard language function almost as linguistic interference. The specific area of children's language perception is based on their formation of new words. The results of such formational activities are primarily nouns, followed by verbs; adjectives occur only occasionally. This proves that these form classes may be treated as a separate group in the development of children's perception, but, above all, it proves that in development the nouns are fundamental and semantically universal. The nouns frequently express an action, i.e. they perform the role of verbs, and this is the basis for their semantic universality. The nouns are actually the first form class identified by children. The observation of the development of language perception as shown in this article is based on linguistic facts; an upgrade in the field of psychology, especially in the field of developmental psychology, seems to be a meaningful step forward.*